

ΜΟΝΤΕΡΝΟ ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ

OLIVIER REVAULT D' ALLONNES - ΓΙΩΡ
ΓΟΣ ΒΕΛΤΣΟΣ — ΓΙΑΝΝΗΣ ΛΙΑΠΗΣ — ΘΕ
ΟΔΩΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ — ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥ
ΖΟΣ — ΑΝΤΡΕΑΣ ΚΟΥΡΚΟΥΛΑΣ — ΣΑΒ
ΒΑΣ ΚΟΝΤΑΡΑΤΟΣ — ΑΝΝΑ ΚΑΦΕΤΣΗ —
ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΡΤΙΝΙΔΗΣ — ΓΙΑΝΝΗΣ ΤΣΙΩ
ΜΗΣ — ΓΙΩΡΓΟΣ ΧΕΙΜΩΝΑΣ — ΠΑΝΤΕ
ΛΗΣ ΞΑΓΟΡΑΡΗΣ — ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΙΣΤΗ
ΝΟΣ — ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΩΤΣΟΣ — ΚΩΣΤΑΣ
ΜΩΡΑΪΤΗΣ — ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΓΓΕΛΑΤΟΣ
— ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΡΤΖΙΛΑΚΗΣ — ΔΗΜΟΣΘΕ
ΝΗΣ ΑΓΡΑΦΙΩΤΗΣ — ΜΑΡΙΝΑ ΛΑΜΠΡΑ
ΚΗ-ΠΛΑΚΑ — Δ. ΚΟΚΚΙΝΙΔΗΣ — ΣΩΤΗ
ΡΗΣ ΣΟΡΟΓΚΑΣ — ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΗΜΑΙ
ΟΦΟΡΙΔΗΣ — ΑΝΤΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ

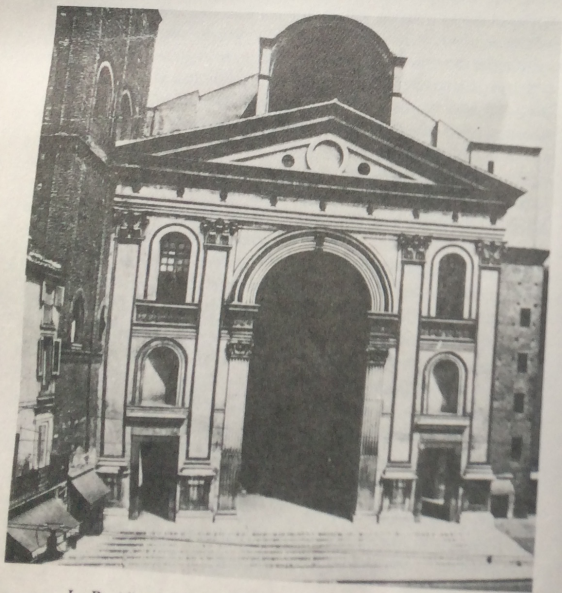
ΣΜΙΑΗ

ΜΟΝΤΕΡΝΟ
ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΟ

ΣΜΙΛΗ
ΑΘΗΝΑ 1988

κριτικοί, πολεοδόμοι, αναστηλωτές, σχεδιαστές, πανεπιστημιακοί, καλλιτέχνες, φιλόσοφοι και άλλοι που ασχολούνται με την αρχιτεκτονική;

Ποιους θα αναζητήσουμε στην πρώτη προσέγγιση του παρόντος, να μιλούν γι' αυτό ως αντικείμενο, «μοντέρνο» ή «μεταμοντέρνο», και να παίρνουν μίαν απόσταση απ' αυτό, και ποιους να αδιαφορούν με εμπάθεια για ονόματα, τίτλους, λέξεις που ορίζουν το παρόν, καθώς είναι απασχολημένοι με τα καθημερινά μικροπροβλήματα της «μοντέρνας» ή «μεταμοντέρνας» εποχής και να ταυτίζονται με αυτό; Και πού θα αναζητήσουμε άραγε αυτούς που επιδιώκουν ένα συνεχή διάλογο μεταξύ παρόντος και παρελθόντος;

L. B. Alberti, 'Άγιος Ανδρέας, Μάντοβα (1471 c.)

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΟΦΥΞΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΕΣ ΣΕ ΔΙΑΨΕΥΣΗ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΜΠΕΛΕΖΙΝΗΣ

Είχα επιλέξει ήδη τον τίτλο της παρέμβασης αυτής που προδιέθετε υπέρ της παρωδικής ή παιγνιώδους πραγμάτευσης, όταν διάβασα στο τεύχος 22 του περιοδικού *Τετράδια του Εθνικού Μουσείου Μοντέρνας Τέχνης* του Παρισιού (Δεκ. 1987) το άρθρο του Thomas MacEvelley «Ιστορία της Τέχνης ή Αγία Ιστορία;». Το άρθρο που θεωρείται ακόμα και μέσα σε ένα από τα φρούρια του μοντερνισμού, το κέντρο Πομπιντού, ένα αληθινό μανιφέστο για μια μεταμοντέρνα σκέψη στην τέχνη, τελειώνει με μια σειρά προβλέψεων, απαλλαγμένων από κάθε πυθική αμφισημία.

Ο αρθρογράφος, καθηγητής στο Χιούστον, που ξεκίνησε την ακαδημαϊκή του σταδιοδρομία με καθαρά φιλολογικές εργασίες, όπως η *Εξέλιξη των Λυρικών στοιχείων του Αριστοφάνη* (1971) και έχει στο ενεργητικό του μελέτημα υπό τον τίτλο «Τα νυχτέρια της Πηνελόπης: αποφαιτικός στοχασμός στην Ελληνική Φιλοσοφία» (1984) προλαμβάνει τις πιθανές αντιρρήσεις και επιφυλάξεις των αναγνωστών του για τη μαντική του, μόνο με τη φράση: «Χωρίς να παριστάνουμε τους προφήτες, μπορούμε να προβλέψουμε...»

Η «πρόληψη» αυτή, με την έννοια που έχει ο όρος στην αρχαία ρητορική, με ενεδάρνυνε να επιχειρήσω, σπουδάζων μάλλον ή παιζών, παρά την αρχική μου πρόθεση, κάτι ανάλογο στο πεδίο της κριτικής, ήτοι της λογοτεχνίας ή τουλάχιστον και της λογοτεχνίας.

Γιατί πιστεύω ότι ο αφορισμός κατά τον οποίο ο κριτικός είναι ένας ποιητής με πεζό λόγο και ο ποιητής ένας κριτικός με το στίχο, θα διατηρήσει το διαίωνο, μολονότι κατά περιόδους λανθάνον, κύρος του, είτε υποθέσουμε σύντομη είτε πολυχρόνια τη μεσοβασιλεία του μεταμοντερνισμού. «Η θεωρία δεν είναι μόνο η πιο ενδιαφέρουσα από τις σύγχρονες λογοτε-

αυτή έχει αχθεί στο μη περαιτέρω. Το τέλος της ποίησης, αλλά και της ίδιας της γλώσσας, που κηρύττουν ποιητές όπως ο Νίκος Καρούζος, αποτελεί ένα όριο που οφείλουμε να μελετήσουμε, προτού αποφανθούμε για την εγκυρότητα ή τουλάχιστον την αναγκαιότητα της επιστροφής σε μορφές, τεχνολογίες και συμπεριφορές περισσότερο μετριοπαθείς. Η συντέλεια ίσως αποδειχτεί το τελευταίο μεγάλο εγχείρημα και αφήγημα μιας ποίησης που κατά την αρχική της κίνηση και φορά ήθελε να αλλάξει τον κόσμο και μετά από αλληπάλληλες απογοητεύσεις οδηγήθηκε σε μια εσχατολογία των ιδίων της των μέσων. Η κριτική θα παραιτηθεί από φιλοδοξίες του είδους αυτού. Θα αποδειχτεί και άδικο και απρόσφορο να εφαρμόζει κριτήρια που διαμόρφωσε «η παράδοση του νέου», δηλαδή ο μοντερνισμός, σε καλλιτεχνήματα που προσανατολίζονται και στρέφονται προς μια πανταχού παρούσα ιστορία. Και στρέφονται εξ' αποφάσεως όχι αποκλειστικά σ' αυτό ή σε κείνο το στοιχείο με το πνεύμα και τη βούληση μιας ρήξης, αλλά με απόλυτο εκλεκτικισμό όχι σύμφωνα με τις επιταγές μιας συλλογικής συνείδησης και προς οικοδομήν εκκλησίας ή κοινότητας, αλλά κατά το προσωπικό παρελθόν καθενός και με την επίγνωση ενός ιστορικού χρόνου ασυνεχούς που οπωσδήποτε δεν κατευθύνεται σε ιουδαϊκό-χριστιανικούς έσχατους καιρούς. Η κριτική θα κληθεί να αντιμετωπίσει τη σαφή και δεδηλωμένη αντίθεση προς τους υπερασπιστές της μοναδικής κατάστασης. Μολονότι δεν θα υπάρξει —δεν υπήρξε ποτέ— αντιστοιχία Α προς Α ανάμεσα στη γνωστική ζήτηση, την καλλιτεχνική δημιουργία και την κριτική (θεωρία και πράξη) «η λατρεία του παρελθόντος» «η επιστροφή στο παρελθόν» (και «η επιστροφή του παρελθόντος») ή αλλιώς «το πήδημα της τίγρης στην ιστορία» δεν μπορεί να περιγραφεί με τους όρους που επέβαλε «το επάναγκες κάτι του καινούργιου», όπως λακωνικά όσο και καιρία ορίζει το μοντερνισμό ένας ζωγράφος και ποιητής, ο Νίκος Εγγονόπουλος, που αντιμετώπιζε την παράδοση κατά την ιδιότυπη εντοπιότητά μας αμφίσημα και αμφίθυμα, με σαφή βέβαια τη ροπή προς την ειρωνεία, την προκλητικότητα και τη ρήξη.

Φαίνεται πάντως όχι όλως απίθανο ότι στη χώρα μας θα

ευνοηθεί μια μεσότητα που υποδεικνύεται από πολλούς: «Το παρελθόν και η παράδοση δεν μπορούν πλέον να βιώνονται με τον τρόπο της ρήξης, και η μοντερνικότητα οφείλει να καταστεί από αγωνιζόμενη, εκλεκτική και ανεκτική», συνιστά ο Φελίξ Τορές, που μολονότι θεωρεί το φαινόμενο του μεταμοντερνισμού «σύμπτωμα», κάθε άλλο παρά μπορεί να κατηγορηθεί για μοντερνιστικές προκαταλήψεις.

Ποιες οι ενδεχόμενες ενέργειες και παρενέργειες της ευκταίας καταρχήν αυτής μεσότητας στην εντόπια κριτική;

Προτάσσω τις δεύτερες και τις πιθανές στρεβλώσεις: 1) Μελετητές, αξιολογότεροι κατά τα άλλα, θα πανηγυρίσουν με την ιδέα ότι δικαιώνονται από την ιστοριολογία που κυριαρχεί σήμερα, επειδή οι ίδιοι δεν έτυχε να περάσουν από το δομισμό. Θα χαρακτηρίσουν —χαρακτηρίζουν ήδη— πρόσκαιρη μόδα (για την ακρίβεια «μοδίτσα») τις φορμαλιστικές και στρουκτουραλιστικές προσεγγίσεις. 2) Θα αναζητηθούν προδρομικά στοιχεία μεταμοντερνισμού και εκεί όπου δεν υπάρχουν. Θα δοκιμάσουν να μετατοπίσουν, να υφαρπάσουν, έργα και δημιουργούς από τα έτσι κι αλλιώς ισχύοντα πρωτοποριακά «κινήματα» στη χώρα μας, απομονώνοντας ένα μόνο από τη δέσμη των γνωρισμάτων που απαιτούνται για να μιλήσουμε για μεταμοντέρνο ή για την ιδεολογική του επικάλυψη, το μεταμοντερνισμό. 3) Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην παράθεση ετερογενών και ετερόκλητων ιστορικών «αποσπασμάτων», που ελλείψει ειδικών εργασιών και επαρκούς βιβλιογραφίας θα παρερμηνεύεται. Η εικόνα, έξαφνα, ρηματική ή εικαστική, ενός άντρα που διαβάζει στην αγκαλιά μιας γυναίκας τις επιστολές του Παύλου, θα θεωρηθεί μεταμοντέρνα από μόνη τη σχετική ή απόλυτη ετερογένεια των στοιχείων που παρατίθενται. Δεν θα συνεξετασθεί δηλαδή εάν η συγκόλληση ή η αντιγραφή τείνει πράγματι προς μηδενισμό της σημασίας, προς την ισοπέδωση ενός κηρύγματος, ή δόγματος, απελευθερωτικού ή σωτήριου, κατά την αίρεση του ποιητή ή του ζωγράφου. Για μεταμοντερνιστική βούληση θα μπορούμε να μιλήσουμε από τη στιγμή που θα διαπιστώσουμε ότι «κάθε θέση καθεαυτήν, κάθε περιοριστική γενίκευση δεν είναι παρά μια σημασία ανάμεσα στις άλλες, μια ιδεολογική αφήγηση όπως

κάθε άλλη, ή αλλιώς μια στάση και μια βούληση απόλυτης αποδοχής και ανοχής, εφόσον όπως έχουν πει, το "αποδέχεται", είναι ήδη μεταμοντέρνο ή τουλάχιστον αλληγορεί το όνομά του» (Φελίξ Τορές).

Και ακριβώς στο σημείο αυτό εναπόκειται σε μια μετρίως αποδομητική κριτική να καταδείξει ότι και σε γραπτά που εμπνέονται από το μεταδομισμό το σύνολο των ρητορικών τρόπων που υφαίνονται το κείμενο φανερώσει μια παταγώδη αντίφαση: άλλο λένε τα σχήματα (οι τρόποι) και άλλο το κείμενο. Κατά τον Πωλ ντε Μαν, το γεγονός αυτό «μαρτυρεί μια διαμάχη ανάμεσα στη λογική και τη ρητορική». Αν τώρα η τακτική, αν όχι και η στρατηγική της αποδομητικής μεθόδου θα εφαρμοστεί και σε μας με επίγνωση ότι και η ίδια η κριτική γραφή δεν εκφεύγει από αυτό τον κανόνα, δεν νομίζω ότι οι πιθανότητες για κάτι τέτοιο είναι μεγάλες.

Κατά τα άλλα και εκεί που χωρεί ειδικότερη πρόβλεψη, υπό την επίνευση του νέου σφυρμού —με την καλύτερη σημασία της λέξης— θα διαφανούν οι εξής τάσεις:

Πρώτα-πρώτα θα κληθούμε να ξαναδοούμε, να ξαναδιαβάσουμε, ν' ακούσουμε και πάλι κείμενα παντός είδους, που τα κριτήρια του μοντερνισμού έτειναν να παραγνωρίσουν ή τα εξωθούσαν στο περιθώριο. Δεν χρειάζεται να κάψουμε περισσότερες μαντικές δάφνες, για να προβλέψουμε ότι ετοιμάζονται ήδη ανθολογίες ποίησης κατά το πρότυπο παράλληλων συμβάντων, εικαστικών κυρίως, στο εξωτερικό, όπου θα παραχωρηθεί μεγαλύτερος χώρος σε «ελάσσονες» ποιητές αυστηρής μετρικής δεξιοτεχνίας παρά σε εικονοκλάστες και ρηξικέλευθους καινοτόμους.

Αν η εν λόγω τάση βοηθήσει στο να απαλλαγούμε από τις τελευταίες γλωσσικές και μορφικές προκαταλήψεις και ν' ανασύρουμε από τη λήθη σελίδες που προσφέρουν αναγνωστική τέρψη, προσωπικά θα ήμουν απολύτως ευμενής. Η αναπτυσσόμενη τη στιγμή αυτή αφηγηματολογία μας θα εντυπώσει σε αληθινούς παραδείσους, αν στραφεί σε παραμελημένα έργα του 19ου αιώνα, όπως έξαφνα, ο Στράτης ή Στράτις Καλοπίχειρος του Στέφανου Κουμανούδη του Ανδριανουπολίτη, ένα έπος ή μάλλον έμμετρο αφήγημα σε τρεις μορφές, κατάμε-

στο από αποστροφές στον αναγνώστη, σχόλια στα ποιητικά πράγματα του καιρού, συχνά ειρωνικά και κάποτε αυτοαναφορικά.

Φυσικά δεν θα αποκλείσουμε μίμηση των γενικών χαρακτηρισμών του μεταμοντερνισμού, όπως η αποσπασματικότητα, η αντιγραφή παλαιότερων κειμένων και εικόνων, η ανάμιξη ρυθμών και τεχνοτροπιών. Πιθανώς θα διαβάσουμε κριτικο-λογιοτεχνικά κείμενα, όπου από κεφάλαιο σε κεφάλαιο, αν όχι από σελίδα σε σελίδα, θα εναλλάσσονται ή και θα διασταυρώνονται ειδιογραφικά, υφολογικά, αξιολογικά, γραμματειακά αμαγμάτα. Φανταστείτε ένα δημοσίευμα, μελέτημα ή και διατριβή που θα εμφανίζεται, αν όχι με ειρωνεία, τουλάχιστον με φιλοπαιγμονα διάθεση και επίγνωση της σχετικότητας των κριτηρίων ως ηθελημένο συνονθύλευμα ή συμπύλημα (πατίκιωμα, κετσές!) της γραφής των Πολυλά, Ζαμπέλιου, Ασώπιου, Ροϊδη, Αποστολάκη, Σεφέρη κ.ά.

Αν μάλιστα χάσουμε την αίσθηση της υπερβολής, θα υποκύνουμε στον πειρασμό να παρουσιάσουμε με την υπογραφή μας ένα κείμενο, γνωστό υπό όνομα άλλου, αντιγραμμένο κατά λέξη, αφού το πλαισιώσουμε με παραθέματα, πλαγιότιτλους, παρασελίδια σχόλια, υποσέλιδες σημειώσεις. Αν θεωρήσουμε αναγκαίο να επιθέσουμε νέο τίτλο ή να εμβάλουμε ενδοτίτλους, προσφέρονται ιδιαίτερα οι διαζευκτικοί ή οι υπαλλασσόμενοι κατά τις πτώσεις (π.χ. «Περί ακτίστου ενεργείας ή η ουσία του ρήματος και το ρήμα της ουσίας»). Με άλλα λόγια, υπάρχει κίνδυνος να εισπράξουμε τους μετρητοίς το κοινώς πλέον λεγόμενο ότι τα δικαιώματα ανήκουν όχι στο γραφιά, αλλά στον αντιγραφέα. Επ' ευκαιρία, δεν θα ήθελα ούτε να σχολιάσω με πόση επιζήτηση ή και εκζήτηση, με πόση δίνα επωνυμίας υποδεχτήκαμε στη χώρα μας το θάνατο του συγγραφέα ούτε να προβλέψω με πόση απροσωπία θα πανηγυρίσουμε μια ενδεχόμενη αποκατάσταση της υποκειμενικότητας.

Οπωσδήποτε οι φορμαλιστικές και δομολογικές προσεγγίσεις που σε άλλα σύγχρονα Μουσεία —εννοώ τις πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες, κατ' αναλογία προς την Ελληνιστική περίοδο— έχουν κουράσει και τείνουν να αυτοεξαντληθούν, θα συνεχιστούν σε μας, αλλά θα αντιμετωπίζονται με δυσαρέ-

σκεια. Οι φραγμοί που υψώνουν στην αυθαιρεσία, τόσο εκείνη που καλλιεργούσε η «εντυπωσιολογική» κριτική όσο και αυτή που ενδεχομένως θα ευνοηθεί από μια βιαστική υπέρβαση του καταγγελλόμενου δομολογικού «επιστημονισμού», είναι και θα είναι —οι φραγμοί, εννοώ— χρησιμότεροι.

Στο μεταίχμιο δομισμού και μεταδομισμού προτείνονται έννοιες και αρχές όπως η διακειμενικότητα, για τις οποίες δεν θα ήταν υπερβολικά τολμηρό να προβλέψουμε συνεπείς και αποδοτικές εφαρμογές. Πράγματι, η διακειμενικότητα (Μπαχτίν, Κρίστεβα, Ριφατέρ, Αριβέ κ.ά.), δηλ. η συμπαρουσία δύο ή περισσότερων κειμένων και η μεταξύ τους σχέση (κατά τον ορισμό του Ζενέτ), προσιδιάζει κατεξοχήν στην εθνική και ιδιαίτερα στη νεοελληνική γραμματεία. Γιατί ακριβώς η νεοελληνική γραμματεία από τις αρχές της μας κάνει ν' αναφωνούμε όπως ο Μπόρχες: «αχ, πηδάω από το ένα βιβλίο στο άλλο, οι μνήμες μου...» —οι αναγνωστικές, προφανώς— «... τρέχουν πιο γρήγορα από τη σκέψη μου». Η αναφήνηση αυτή στη διάλεξή του για τη Θεία Κωμωδία είναι ίσως ο εκφραστικότερος ορισμός της διακειμενικότητας.

Εξ ίσου αγαθή τύχη έχουμε κάθε λόγο να προβλέψουμε ή τουλάχιστο να ευχηθούμε για την παρακειμενικότητα, ως το σύνολο των τίτλων, υπότιτλων, προλόγων, σημειώσεων, επιλόγων, επιμέτρων, εσωτερικών, κάποτε, υπογραφών, κενών ή σκόπιμων χασμάτων, και άλλων παρεμφερών στοιχείων που πλαισιώνουν, συνοδεύουν, διευρύνουν ή διασπούν ένα κείμενο και που συνήθως υποτιμάμε. Το σύνθημα «προσοχή στο παρακείμενο!», που αναγράφεται ήδη στο εξώφυλλο ή στο περικάλυμμα σχετικών ξένων βιβλίων, μάλλον δεν θα το δούμε στους τοίχους των αμφιθεάτρων των φιλοσοφικών μας σχολών, αλλά πιθανώς θα τροφοδοτήσει κάποιες μεταπτυχιακές εργασίες. Και επ' ευκαιρία θα πρέπει να τονιστεί ότι η διαμάχη ανάμεσα στη σεβάση φιλολογία και στην ιταμή εκ νεότητος θεωρία της λογοτεχνίας καταπαύεται ή πάντως υποχωρεί εκεί όπου η μια δεν μπορεί να κάνει χωρίς την άλλη.

Ένα άλλο ενδεχόμενο διαφαίνεται μάλλον σαφώς και σχετίζεται με τις παραγνώριστες υπό διαμόρφωση συνθήκες, που μέσα τους εκδηλώνεται η «λατρεία του παρελθόντος», ο

προσωπικός εκλεκτικισμός και η απώλεια του νοήματος της τέχνης και άρα της κριτικής. Ομολογείται από πολέμιους, αλλά προπαντός από υπερμάχους και φίλους του μεταμοντερνισμού —ανομολογείται μάλιστα απροσημάτιστα και απαθώς— ότι από τούδε και στο εξής ενισχύονται ακόμη περισσότερο οι δεσμοί ανάμεσα στην υψηλή καλλιέργεια, το Κράτος και τον Κόσμο των επιχειρήσεων. Πώς θα ανταποκριθεί η μαχόμενη όσο και η κριτική των βιβλιοθηκών στη σύζευξη ψυχαγωγίας και επενδύσεων; Πρώτη λύση: επιστροφή σε προνεοκριτικές και προδομολογικές προσεγγίσεις, με μικρή ή μεγαλύτερη δόση ειρωνείας — στην τοπική κριτική, φοβάμαι, με ελάχιστη ή με καμιά. Θα στοιχημάτιζα ότι θα ακούσουμε ή θα διαβάσουμε αφθόνως μεταφορικές κρίσεις του τύπου: «η ποίηση του τάδε ποιητή έρχεται να προσθέσει άλλον ένα κρίκο στην αλυσίδα του ουσιαστικού λόγου, που άρχισε με τον Ηράκλειτο και τον Εμπεδοκλή(!)» ή «η δύναμη των στίχων του δείνα ποιητή σούρχειται κατευθείαν μες στην καρδιά». Ενδέχεται μάλιστα και οι δυο αυτές αποφάνσεις να ειπωθούν —ή μήπως ειπώθηκαν ήδη;— για ένα και τον αυτό ποιητή επί του οποίου μάλιστα επικολλήθηκε ήδη ο χαρακτηρισμός «μεταμοντέρνος»!

Ειλικρινά, θα ήταν απολύτως παρακινδυνευμένο να προεξοφλήσουμε ότι οι μέλλοντες ιστορικοί της λογοτεχνίας που γράφεται κατά τη φθίνουσα προτελευταία δεκαετία του αιώνα μας, θα υιοθετήσουν τα εύσημα της νέας «μοντερνικότητας», που σπεύδουμε να απονεύσουμε. Από τα τελευταία χρηστήρια του αμερικανού κριτικού που καθοδήγησε την ανακοίνωση αυτή, δεν θα δίσταζα να μεταφέρω στα καθ' ημάς την πιθανότητα μια Ιστορία της λογοτεχνίας να γραφεί κατά το νέο πνεύμα με όρους περιχομένου και όχι κατά τη «μοντερνιστική» ιδεοληψία με όρους μορφής. Αδυνατώ πάντως να εκμεταλλευτώ την άλλη συναφή πρόβλεψη που, όπως θα διαπιστώσετε, έχει σαφώς κελευσματικό χαρακτήρα: «Δεν υπάρχει κανένας λόγος η κοινωνική ιστορία της τέχνης να γράφεται αποκλειστικά από μαρξιστές και η ηγεμονία αυτή θα πάψει πιθανώς αμέσως». Τέτοια ηγεμονία δεν είχαμε δυστυχώς στην Ελλάδα. Δυστυχώς, γιατί έτσι και οι αρνήσεις και οι αντιθέσεις μας

είναι ανόργανες. Δεν δοκιμάζονται σε πραγματικές αντιστάσεις.

Επειδή και ο πυθικός τρίποδας είναι μάλλον άβολος και η κλεψύδρα επιβάλλει τους όρους της, ας μου επιτραπεί, αντί άλλου μαντεύματος, να προβώ σε μια επείγουσα σύσταση στους νεότερους και μέλλοντες συναδέλφους εν κριτική: δεν είσθε υποχρεωμένοι να συμπιλείτε, να υπερεπιτίθεσθε σε άλλα κριτικά κείμενα, να αποξέετε τις παλαιές γραφές, χωρίς να αφανίζετε την αρχική, δηλ. να γράφετε παλιμνηστα, να διδάσκεσθε από την τέχνη της φωτογραφίας. Αλλά προς Θεού μη παύετε να τσιτάρετε. Τσιτάρετε απεριόριστως. Όταν μετά από χρόνια γράφει επίμετρο με θέμα «Οι τύχες εν Ελλάδι του μεταμοντέρνου για Παιδιά» του Αυοτάρ, όποιος προλάβει, τον Κύριο όψεται.

Αν εξαιρέσουμε την τελευταία αυτή σύσταση, που είμαι βέβαιος θα έχει την τύχη που της αξίζει, οι άλλες μου προβλέψεις, φοβάμαι, υπόκεινται πράγματι σε διάψευση. Άλλωστε, τελειώνοντας, οφείλω να αναγνωρίσω ότι σε αντίθεση πιθανώς προς το πρότυπο που με ενέπνευσε είμαι κάκιστος Επιμενίδης όχι μόνο των «αδήλων γεγονότων», αλλά και των πασιδήλων γιγνομένων. Όταν, εδώ όχι και πολλά χρόνια, σχολίαζα ένα πορνοφιλολογικό επίγραμμα των Σκωπτικών της Ελληνικής Ανθολογίας, αποδιδόμενο στον Κράτητα τον Μαλλώτη, όλως δίσημο και αλληγορικό, παρατηρούσα ότι, αν δε βιαστούμε, θα αφήσουμε το μέγα θέμα της αλληγορίας στους ξένους και θα τρέχουμε για μια ακόμη φορά πίσω τους. Αλλίμονο, όταν παλαιοί μαθητές μου, που σπουδάζουν στην ξένη, άρχισαν να μου στέλνουν φωτοτυπίες δοκιμίων και μελετημάτων, βεβαιώθηκα ότι είχε προ πολλού σημάνει η ώρα για την αλληγορία. Ο τελευταίος αυτός «τρόπος» προτείνεται ήδη ως «αλληγόρημα» του μεταμοντέρνου.

Καλούμαστε να εισδύσουμε σε ρητορικούς κρυψώνες χωρίς καμιά προσδοκία αποκάλυψης. Μοιραία θα παίξουμε ένα νέο κρυφτούλι. Ας το παίξουμε τηρώντας τους δοτούς όρους και κανόνες ή ας συμβάλουμε, κατά το δυνατόν, στη διαμόρφωσή τους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' Ενότητα:

ΜΟΝΤΕΡΝΟ: ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ Ή ΕΠΙΦΑΙΝΟΜΕΝΟ;

Οlivier Revault D' Allonnes:	
Μικρή ιστορία της λέξης «μεταμοντέρνο»	11
Γιώργος Βέλτσος:	
«Juger le goût très moderne»:	
Μια «αισθητική κρίση» της μεταμοντέρνας συνθήκης: η μη-κοινωνιολογία	27
Γιάννης Λιάπης:	
Πολεοδομική και αρχιτεκτονική θεωρία και πράξη στο μοντέρνο και το μεταμοντέρνο	39
Θεόδωρος Γεωργίου:	
Η «μεταμοντέρνα κατάσταση» απόρριψη του γενικού .	53

Β' Ενότητα:

ΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ-ΜΕΤΑΜΟΝΤΕΡΝΙΣΜΟΣ:
ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ

Γιάννης Πολύζος:	
Μνημειακότητα και Πόλη	61
Ανδρέας Κούρκουλας:	
Η αρχιτεκτονική «βγάζει γλώσσα»	69
Σάββας Κονταράτος:	
Ο αρχιτεκτονικός μεταμοντερνισμός ως απελευθέρωση και ως παραίτηση	77
Άννα Καφέτση:	
Μεταμοντερνισμός και μεταπροσοπορία ως αντιμοντερνικότητα. Ένα παιχνίδι προθέσεων	86
Πέτρος Μαρτινίδης:	
Ήδη μετά και μόλις πριν: η σταθερή διεκδίκηση της πρωτοκαθεδρίας του αρχιτέκτονα	95
Γιάννης Τσιώμης:	
Το «όλα είναι αρχιτεκτονική» των μοντέρνων και των post. Η σχέση με την εξουσία και την τεχνική	106